

ارزیابی ارزش‌ها در منظر شهری تاریخی خیابان ولی عصر تهران با بهره‌گیری از سیستم اطلاعات جغرافیایی مشارکت مردمی (PPGIS)*

الهام اندرودی^{۱*}، زینب تقی‌پور اناری^۲

^۱ استادیار دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

^۲ کارشناس ارشد مرمت ابنیه و بافت‌های تاریخی، دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

(تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۳/۹، تاریخ پذیرش نهایی: ۹۷/۲/۱۹)

چکیده

منظر شهری تاریخی میراث شهری را فراتر از مراکز تاریخی یا مجموعه‌ها، به زمینه‌ی جغرافیایی وسیع خود گسترش می‌دهد. این مفهوم، لایه‌های مختلفی از ارزش‌های تاریخی را با طبیعت و بستر، تجارب فرهنگی و اجتماعی و ابعاد معنوی پیوند می‌زند. این پژوهش، با روش کیفی و راهبرد استدلال منطقی، به دنبال واکاوی نظریه‌های مرتبط با منظر شهری تاریخی بویژه بازتعریف ارزش‌های چند لایه و میان مرتبط بر مبنای مراجع موجود، اسناد بین‌المللی، و نظرسنجی متخصصین و مردم در بستریکی از مهم‌ترین نمونه‌های منظر شهری تاریخی تهران، یعنی خیابان ولی عصر است. هدف پژوهش، اولویت‌بندی فعالیت‌های مدیریت حفاظت مبتنی بر شناسایی محدوده‌های بحرانی و نامتعادل و محور آن ارزیابی ارزش‌های خیابان بر اساس نظر مردم است. بدین ترتیب، ارزش‌های بازتعریف شده در بخش‌های مختلف، با کمک روش شناسی ابزاری یعنی نظرسنجی مردمی از طریق پرسش‌نامه، ارزیابی شده و توزیع فضایی ارزش‌ها با نقشه‌نگاری با PPGIS بدست آمده است. تحلیل نتایج نشان می‌دهد که ارزیابی ارزش‌ها از نگاه مردم، در طول محور یکسان نیست و ارزش‌های منظر طبیعی و یا ارزش‌های یادبودی و خاطره‌ای، سایرین را ارتقاء داده‌اند. بدین ترتیب بخش جنوبی با وجود اهمیت تاریخی، کمترین توزیع و پراکندگی ارزش‌ها را داراست و در اولویت بازآفرینی با هدف ارتقای همه‌جانبه‌ی ارزش‌ها قرار دارد.

واژه‌های کلیدی

منظر شهری تاریخی، ارزیابی ارزش‌ها، خیابان ولی عصر، نظرسنجی مردمی، PPGIS.

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد نگارنده دوم با عنوان: "ارزیابی منظر شهری تاریخی با استفاده از فن‌آوری نوین (GIS)، مطالعه موردی خیابان ولی عصر تهران" است که به راهنمایی نگارنده اول و آقای دکتر پیروز حناچی و مشاوره آقای دکتر محمد حسن طالبیان در دانشکده معماری پردیس هنرهای زیبای دانشگاه تهران به پایان رسیده است. مقاله‌ی حاضر پس از بازنویسی مفاهیم و تعاریف پایه و بازنمایی آنالیز نتایج توسط نگارندگان تهیه شده است.

** نویسنده مسئول: تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۰۹۶۹۶، نمابر: ۰۲۱-۶۶۹۷۲۰۸۳، E-mail: andaroodi@ut.ac.ir

مقدمه

حیات مدنی و اجتماعی، فرآیندهای اقتصادی و خصیصه‌های مادی و معنوی در بستر مکانی یکی از نمونه‌های موردی مهم منظرشهری تاریخی در شهر تهران یعنی خیابان ولی عصر است تا به ارزیابی ارزش‌های منظر با ارجاع به نظریه‌های جهانی و اسناد بین‌المللی، نظر متخصصین و مردم دست یابد. هدف پژوهش، اولویت‌بندی فعالیت‌های مدیریت حفاظت منظر شهری تاریخی است و مسئله‌ی پژوهش، شناسایی بخشی از راسته‌ی خیابان ولی عصر جهت ارایه‌ی طرح‌های حفاظتی است که با وجود ارزش میراثی، براساس نتایج حاصل از نظرسنجی مردمی، دارای کمترین پراکندگی ارزش‌ها بوده و نیازمند حفاظت است. روش تحقیق این پژوهش در حوزه ادبیات نظری، از نوع توصیفی-تشریحی محسوب می‌شود و به لحاظ نوع داده‌ها، از نوع کیفی است و با بهره‌گیری از راهبرد استدلال و فن "تحلیل محتوا" و "استنتاج منطقی" تلاش دارد تا با مطالعه اسناد مختلف بین‌المللی یا نظریه‌های موجود، به واکاوی مفهوم منظرشهری تاریخی و ارزیابی ارزش‌های آن با روش ابزاری بپردازد. در حوزه مطالعات میدانی، این پژوهش از روش تحلیلی با انواع ابزارهای تحقیق از جمله مطالعه و بررسی اسناد و مدارک نوشتاری و تصویری، برداشت، رلو و تهیه عکس استفاده کرده است. ابزار ویژه تحقیق، تهیه پرسش‌نامه و انجام نظرسنجی مردمی ارزش‌های منظرشهری تاریخی محور ولی عصر و همچنین بهره‌گیری از GIS و تحلیل PPGIS^۲ برای نقشه‌نگاری و تعیین توزیع فضایی ارزش‌ها از دیدگاه مردم است.

شهر نهادی است اجتماعی و مدنی که براساس ویژگی‌های سرزمینی در طول زمان شکل گرفته است (فلامکی، ۱۳۸۵، ۱۸۹) و مفهوم شهر در مظاهر کالبدی وابسته به محیط و کارکرد و همچنین در حیات مدنی مردم نمایان می‌شود (فلامکی، ۱۳۸۷، ۳۰). این تعریف جامع که بستر طبیعی و خصیصه‌های محیطی، مظاهر کالبدی-کارکردی و زندگی مدنی مردم را به شکل در هم تنیده معرفی می‌کند، در مراجع جهانی در دوره‌های مختلف به شکل متفاوتی تعبیر شده است. دیدگاه اولیه، بر مجموعه‌ها و گروه ساختمان‌ها (UNESCO WHC, 2005, 1) تأکید دارد اما در کنفرانس عمومی یونسکو در سال ۲۰۱۱، شهر تاریخی در بستر پهناور طبیعی و زمینه جغرافیایی در تکامل تدریجی معرفی شده است (UNESCO WHC, 2012, 52). بدین ترتیب، مفاهیم جامع‌تری همانند منظر شهری تاریخی (HUL) در ادبیات جهانی حفاظت شکل گرفته و افق جدیدی در مطالعه و حفاظت از میراث شهری پدید آمده است. مفهوم منظرشهری تاریخی، پرسش‌های مختلفی را پیرامون ماهیت خصیصه‌های شاکله و شیوه ظهور ارزش‌های میان مرتبط و چند لایه طرح می‌کند. حفظ ارزش‌ها، یکی از مهم‌ترین انگیزه‌های حفاظت است و تبیین ارزش‌ها، برنامه‌های حفظ و باززنده‌سازی را پایه‌ریزی کرده و مدیریت آنها را امکان‌پذیر می‌کنند. این پژوهش به دنبال واکاوی مفهوم منظرشهری در رابطه با ارزش‌های تاریخی و میراث فرهنگی، بستر طبیعی و جغرافیایی،

۱- بررسی ادبیات موضوع

۱-۱- منظرشهری تاریخی و ارزش‌های آن از نگاه متفکرین داخلی و جهانی و اسناد بین‌المللی

زمین، فضاها، بازو باغ‌ها، الگوی کاربری زمین^۱ و سازماندهی سایت، ادراکات و ارتباطات بصری و سایر عناصر ساختارهای شهری است. این تعریف همچنین شامل تجارب و ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی، فرآیندهای اقتصادی و ابعاد معنوی میراث وابسته به تنوع و هویت منظر شهری تاریخی است (UNESCO WHC, 2012, 52). با این تعریف، رویکرد منظرشهری تاریخی با نیت حفظ کیفیت محیط انسانی با لایه‌های مختلفی از ارزش‌های متنوع میراث شهری و حفاظت از آنها رو به رو است. ارزش‌های میراث فرهنگی، از شروع قرن گذشته مورد توجه اندیشمندان داخلی و بین‌المللی و اسناد جهانی قرار گرفته است. ریگل در سال ۱۹۰۳، ارزش‌های تاریخی را جامع‌ترین نوع ارزش‌ها معرفی می‌کند و معتقد است هر واقعه تاریخی، غیرقابل جایگزینی در نظر گرفته می‌شود و به دلیل نادر بودن^۲ و قدمت^۳، ارزش‌های هنری را بالا می‌برد (Riegl, 1903, 69). فلامکی در این رابطه بیان می‌دارد: ارزش‌ها، موجودیت‌هایی هستند برخاسته از بستر آنچه اخلاقیات نامیده می‌شود که نزد آدمیان به توافقی ضمنی مورد پذیرش قرار می‌گیرند. ارزش‌ها می‌توانند از راه سنت‌ها و مذهب‌ها

منظرشهری تاریخی، جزو تعاریف نوین میراث جهانی است که در یادداشت ۲۰۰۵ وین بر میراث جهانی و معماری معاصر^۴ مطرح شد. در این یادداشت، اندیشه منظرشهری تاریخی فراتر از عبارات سنتی رایج یعنی "مراکز تاریخی"، "مجموعه‌ها" و یا "همجواری‌ها" تعریف شده است (UNESCO, 2005, 2 & 3). در کنفرانس عمومی یونسکو در سال ۲۰۱۱، توصیه‌نامه‌ی منظر شهری تاریخی^۵، این مفهوم تکامل یافته نوین را چنین تعریف کرده است: منظر شهری تاریخی محدود‌های شهری است که در نتیجه لایه‌بندی تاریخی ارزش‌ها و خصیصه‌های تاریخی و فرهنگی درک می‌شود و از مفهوم "مرکز تاریخی" یا "مجموعه‌ها" فراتر می‌رود تا دربرگیرنده بستر وسیع‌تر شهری و زمینه جغرافیایی باشد. این بستر وسیع‌تر به ویژه شامل توپوگرافی، ریخت‌شناسی زمین^۶، آب‌شناسی^۷ و خصیصه‌های طبیعی سایت و محیط مصنوع آن، چه تاریخی و چه معاصر، فراساختارهای روی و زیر

اقتصادی، اجتماعی و حتی سیاسی، معنوی و نمادین است. اما اولین تأثیر یک اثر، عاطفی است چراکه نمادی از هویت و تداوم فرهنگی و بخشی از میراث ماست (Feilden, 2003, 1). ارزش‌های فرهنگی از نگاه یوکیهیلتو، به سه گروه قابل دسته‌بندی هستند: ارزش هویتی (ارزش خاطره انگیزی و عاطفی)، ارزش نسبی هنری و فنی، و ارزش کمیاب بودن (طالبیان و فلاح، ۱۳۸۸، ۱۴ به نقل از یوکیهیلتو). ماسون، دسته‌بندی پیشنهادی و مشروطی

و اسطوره‌ها و نیز آرکی‌تایپ‌ها به مقیاس روز آیند (فلامکی، ۱۳۸۶، ۳۴۷ به نقل از نژاد ابراهیمی، ۱۳۹۲، ۸۱). حجت معتقد است برای توصیف ارزش یک اثر تاریخی، می‌توان آن را بخشی از قابلیت یک اثر دانست که متأثر از موقعیت مکانی و زمانی و به تبع آن مبتنی بر ضرورت‌ها و نیازهای جامعه معنا می‌یابد (حجت، ۱۳۸۰، ۹۶). فیلدن با تعریفی نوین معتقد است یک اثر دارای ارزش‌های معماری، زیبایی‌شناسی، تاریخی، باستان‌شناسی،

جدول ۱- مقایسه‌ی ارزش‌ها از نگاه متفکرین داخلی و خارجی یا مراجع بالادست جهانی.

نام مرجع	دسته‌بندی جامع	شرح تفصیلی
ریگل (۱۹۰۲) (Riegl, 1903)	ارزش یادبودی	قدمت-زیباشناسی-تاریخی-یادبودی آگاهانه
	ارزش امروزی	کاربردی-تازگی
فیلدن، یوکیهیلتو (۱۳۸۲) (Feilden, Jokilehto, 1993)	ارزش فرهنگی	هویت- فنی یا هنری نسبی- ارزش نادر بودن
	ارزش اجتماعی	اقتصادی- کارکردی- آموزشی- اجتماعی- سیاسی
منشور بورا (1999) (Australia Icomos, 1999)	ارزش زیبایی‌شناختی	جنبه‌های ادراکی حسی که با کیفیت‌های بی‌نظیر فرم، مقیاس، رنگ، بافت و جنس ساختار ارزیابی می‌شوند (به عبارت دیگر) شواهد فیزیکی
	ارزش تاریخی	چگونگی تأثیر گرفتن یک مکان از حوادث، دوره‌ها یا فعالیت‌ها
	ارزش علمی	اهمیت اطلاعات مربوطه، نادر بودن آنها، کیفیت آنها
فیلدن (۲۰۰۳) (Feilden, 2003, 6)	ارزش اجتماعی	ارزش مکان برای گروهی از اکثریت یا اقلیت باشد
	ارزش هیجانی	حیرت‌انگیز- هویتی- پیوستگی- معنوی و نمادین
	ارزش فرهنگی و تربیتی	اسنادی- تاریخی- باستان‌شناسی، قدمت، کم‌یابی- زیبایی‌شناختی و نمادی- معماری- منظر شهری، بوم‌شناختی، منظر- علمی و تکنولوژی
ماسون (۲۰۰۲)، بنیاد گتی (Mason, 2002)	ارزش کاربردی	کارکردی- اقتصادی- اجتماعی- آموزشی- قومی و سیاسی
	ارزش اجتماعی فرهنگی	تاریخی (تربیتی / آموزشی)، فرهنگی / نمادین (سیاسی / مدنی)، یا ارزش‌های پیشه‌وری اجتماعی، قابلیت میراث به عنوان فضای جمعی / اشتراکی معنوی / مذهبی، زیبایی‌شناسی، طراحی و تکامل میراث در طول زمان
میراث انگلستان (۲۰۰۸) (English Heritage, 2008)	ارزش اقتصادی	مصرفی (بازاری)، ارزش‌های قابل قیمت‌گذاری و معامله غیرمصرفی (غیربازاری)، همانند ارزش‌های اجتماعی فرهنگی غیرقابل معامله و قیمت‌گذاری شامل ارزش‌های موجودیت، گزینه‌ای و میراثی
	ارزش شهودی	دارا بودن شواهدی از فعالیت انسان در گذشته شامل بقایای کالبدی
	ارزش تاریخی	ارزش مصور، ارزش هم‌پیوند
	ارزش زیبایی‌شناسی	ارزش طراحی شده به معنی طراحی ترکیب‌بندی، مصالح، تزئینات و پیشه‌وری توسط فرد طراح یا فرآیند طراحی بومی، ارزش اتفاقی
آراوز (۲۰۰۸) (Araoz, 2008) آدنل (۲۰۱۵) (O'Donnell, 2015) توصیه‌نامه‌ی منظر شهری تاریخی (۲۰۱۱) (UNESCO WHC, 2012)	ارزش همگانی (اشتراکی)	ارزش یادمانی و نمادین، ارزش اجتماعی، ارزش معنوی شامل حس الهام‌بخشی و شگفتی در رابطه فرد با مکان
	ارزش‌های غیرملموس	ارزش‌هایی برای بسط مفهوم منظرشهری تاریخی و پروراندن الگوهای بویای تکامل و تغییر با رویکرد ارزیابی اصالت ارزش‌های وابسته به ابعاد معنوی میراث
	ارزش‌های اجتماعی، مردمی	هویت مدنی و فرهنگی و معنا و مفهوم وابسته به زمینه‌های هنری و مردم‌شناسی تعلق متقابل ارزش‌های یک مکان و افراد یا گروه‌های مختلف جامعه
توصیه‌نامه‌ی منظر شهری تاریخی (۲۰۱۱) (UNESCO WHC, 2012) باندارین (۲۰۱۲) (Bandarin, Oers, 2012) میراث انگلستان (۲۰۰۸) (English Heritage, 2008) دنیر (۲۰۱۵) (Denyer, 2015)	ارزش‌های محیطی، بستر طبیعی	عناصر طبیعی محیطی عامل آفرینش ارزش‌های شهری و یا تکامل و بسط آن بستر زمینه‌ای برای تکامل و تغییر و ظهور ارزش‌های منظر دارای لایه‌های در حال تغییر و تکامل ارزش‌های منظر فرهنگی پاسخ جمعی و همگانی انسان به محیط و فوایدی محیطی

رابطه متقابل با محیط و بستر قرارگیری تأکید شده است. باندارین معتقد است رویکرد منظرشهری تاریخی، مفهوم جامع‌تری را از بستربرداشت می‌کند و عناصر طبیعی محیطی را، عامل آفرینش ارزش‌های شهری می‌داند که سبب شکل‌گیری و به ظهور رسیدن آن شده است (Bandarin & Oers, 2012,73). از نگاه میراث انگلستان، بستر مفهوم پایه‌ریزی شده‌ایست که همجواری مکان میراث، بافت محلی، ارتباطات گذشته و حال با منظر همجواری را تشکیل می‌دهد و دارای لایه‌های مختلفی است که در طول زمان تکامل پیدا کرده است (English Heritage, 2008, 35 & 39). توجه به بستر قرارگیری در مفهوم منظرشهری تاریخی، با مفهوم منظر فرهنگی نیز همپوشانی دارد (WHC, 2008, 83 & 84). خلاصه‌ای از ارزش‌های میراث فرهنگی و منظرشهری تاریخی در جدول ۱، ارائه شده است. در نتیجه‌گیری از مقایسه‌ی جامع ارزش‌ها (جدول ۱)، می‌توان گفت ارزش‌های بستر طبیعی یا مصنوع به شکل شهر یا منظر طبیعی، ارزش‌های غیرملموس ادراکی یا خاطره‌ساز و ارزش‌های جمعی پرورده شده به دست مردم، بر ارزش‌های میراثی منظرشهری تاریخی افزوده و آنرا متمایز کرده است.

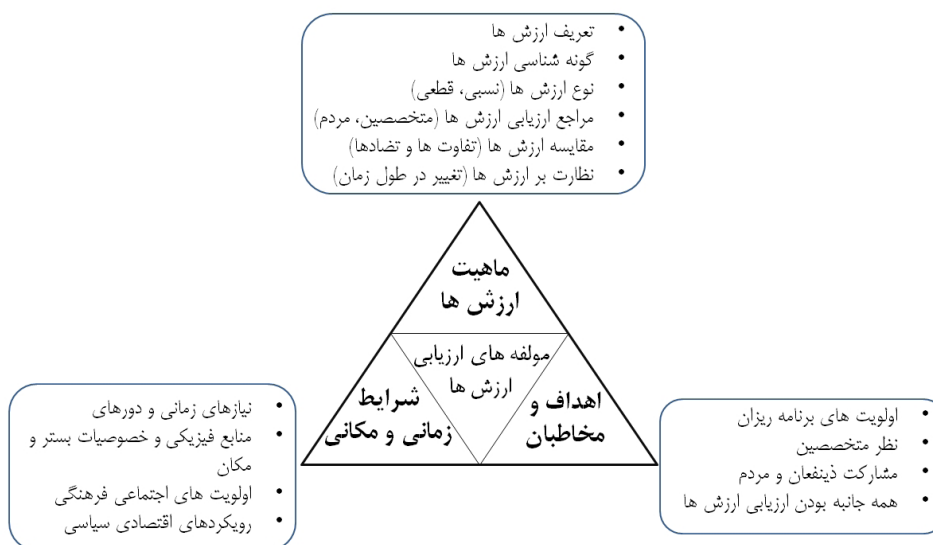
۲-۱- ارزیابی ارزش‌ها با رویکرد روش شناسی ابزاری

۱-۲-۱- ارزیابی ارزش‌ها

ارزیابی یا assessment، بر اساس فرهنگ آکسفورد، فعالیتی برای سنجش و تخمین ماهیت، قابلیت یا کیفیت، و ارزش‌گذاری یا valuation، به معنی تخمین ارزش یا بهای چیزی توسط ارزش‌گذار حرفه‌ای است^{۱۴}. بر طبق لغت‌نامه دهخدا، ارزیابی به معنی عمل یافتن ارزش هر چیزی^{۱۵}، و ارزش‌گذاری بر اساس واژه‌نامه آزاد تعیین ارزش چیزی، مشخص نمودن بهای چیزی، تعیین میزان بها و ارزش هر چیز^{۱۶} تعریف شده است. چنین به نظر می‌رسد که وجه تمایز ارزیابی با ارزش‌گذاری، رویکرد کیفی در لایه‌بندی و سنجش ارزش‌ها برپایه‌ی نظر طیف وسیعی از

را در دسته‌بندی ارزش‌ها تعریف می‌کند: ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی همچنین شامل تاریخی، زیبایی‌شناسی، معنوی و مذهبی، و ارزش‌های اقتصادی شامل مصرفی، غیرمصرفی، موجودیت^{۱۷}، گزینه‌ای^{۱۸}، ارث و میراثی^{۱۹} (Mason, 2002, 10). اسناد بین‌المللی همانند منشور بورا (Australia ICOMOS, 1999, 73) یا اصول و سیاست‌ها و راهنمای حفاظت میراث انگلیس (English Heritage, 2008, 7)، دسته‌بندی‌های مشابهی برای ارزش‌های میراث تعریف کرده‌اند (جدول ۱).

در مقایسه با بیش از یازده دهه بحث پیرامون ارزش‌های میراث فرهنگی، موضوع ارزش‌های منظرشهری تاریخی، جزو مباحث نوین در حفاظت محسوب می‌شود. در متن تعریف موجود در توصیه‌نامه ۲۰۱۱ منظر شهری تاریخی، بستر جغرافیایی و طبیعی و خصیصه‌های محیطی و ساختار شهری، جلوه‌گاه ارزش‌های منظر تعریف شده‌اند و بر ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی و معنوی تأکید شده است (UNESCO WHC, 2012, 52). آراؤوز در نوشتار مهمی، به بحث پیرامون تکامل مفهوم ارزش منظرشهری تاریخی با رویکرد ارزیابی اصالت پرداخته است و معتقد است که انتقال الگووار^{۲۰} از "شهر تاریخی" به "منظرشهری تاریخی" در یادداشت ۲۰۰۵ وین، سبب بسط ارزش‌های منطقه‌های شهری تاریخی شده و الگوهای تاریخی پویای تکامل و تغییر آن را مورد تمرکز قرار می‌دهد (Araoz, 2008, 34). وی در ادامه، گسترش ارزش‌های منظرشهری تاریخی از ارزش‌های مادی به ارزش‌های غیرملموس را مطرح می‌کند. رویکرد حضور ارزش‌های ناملموس در منظرشهری تاریخی، توسط پژوهشگران دیگری همانند آدونیل مورد تأکید قرار گرفته است. وی معتقد است منظرشهری تاریخی، ابزار جدید یونسکو به منظور دستیابی به آینده پایدار است و معتقد است هدف نهایی رویکرد منظرشهری تاریخی مدیریت تداوم شهری و تغییرات ناشی از آن به منظور حفظ ارزش‌های ملموس و ناملموس است (O'Donnell, 2015, 179). همچنین در تعاریف وابسته به شهر و منظرشهری تاریخی، بر

تصویر ۱- مؤلفه‌های موثر در ارزیابی ارزش‌ها.

ماخذ: (نگارندگان، بخش‌هایی برگرفته از Mason, 2002, 5-30)

بدین ترتیب بتواند دسته‌بندی درستی از ارزش‌های متفاوت و بعضاً در تقابل یا یکدیگر ارایه دهد به شکلی که منفعت ذینفعان متفاوت و بعضاً متقابل را تامین سازد (Mason, 2002, 14). برای درک کامل ارزش، باید مؤلفه‌های تاثیرگذار از سه جنبه‌ی مهم هم‌زمان مورد توجه قرار گیرد (تصویر ۱):

۱- ماهیت ارزش‌ها (شامل تعاریف، دسته‌بندی، نسبت‌ها، تغییر و تفاوت‌ها)

۲- اهداف (با در نظر گرفتن مخاطبان)

۳- شرایط متغیر زمانی و مکانی (خصوصیات بستر، اولویت‌ها، نیازهای زمان)

بحث پیرامون مؤلفه‌های فوق الذکر، نیازمند جایگاهی مستقل است. این پژوهش بر روی چند عامل مهم از میان سه مؤلفه‌ی تشریح شده به شرح زیر تمرکز کرده که در نمودار تصویر ۲، نمایش داده شده است:

۱- دسته‌بندی و لایه‌بندی ارزش‌ها از نگاه متخصصین (ماهیت ارزش‌ها)

۲- ارزیابی ارزش‌ها با نظرسنجی مردمی در دو مرحله: بازتعریف ارزش‌ها و ارزشیابی مقایسه‌ای ارزش‌ها (اهداف)

۳- توزیع فضایی- مکانی ارزش‌ها (شرایط).

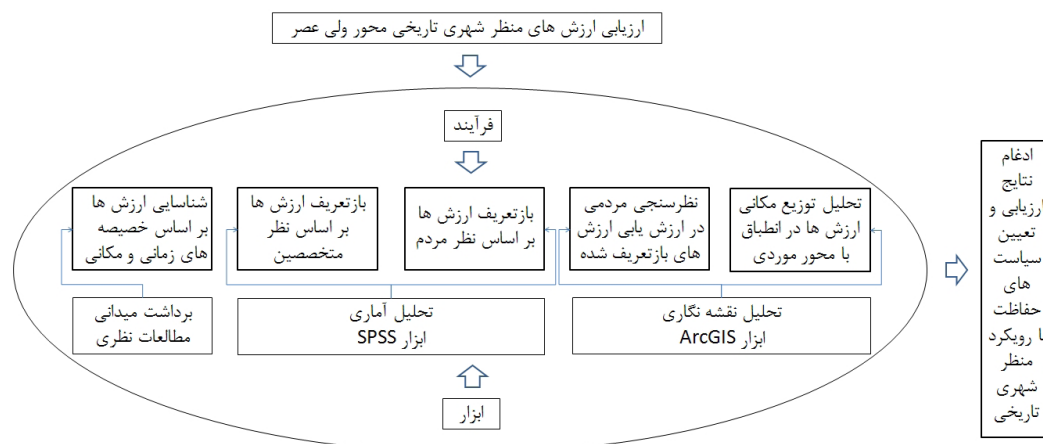
۱-۲-۲- ارزیابی ارزش‌ها برپایه‌ی نظرسنجی مردمی با ابزار پرسشنامه و نقشه‌نگاری با GIS

جمع‌آوری نظرات مردم عادی به منظور توصیف ارزش‌ها از طریق روش‌های مختلفی توسط برنامه‌ریزان انجام می‌شود: همانند برداشت از طریق پرسش‌نامه، برگزاری جلسات عمومی، تمرکز بر روی گروه‌های خاص، مصاحبه با افراد کلیدی، و غیره (همان، ۱۶-۱۸). در این پژوهش، از ابزار پرسش‌نامه برای بازتعریف ارزش‌های شناسایی شده توسط متخصصین و ارزیابی ارزش‌های بازتعریف شده در طول محور مورد مطالعه استفاده شده است. از سوی دیگر، اصل مهم در روش‌های ارزیابی ارزش‌های محدوده‌ای شهری (همانند منظرشهری تاریخی)، لایه‌بندی جزئیات مختلف اطلاعات مکانی است که پاسخ دقیقی را از جمع‌بندی دسته‌بندی ارزش‌ها تهیه می‌کند تا به

مخاطبان عام و خاص با نظرسنجی و به شکل مقایسه‌ایست. فرآیندی که در این پژوهش نیز استفاده شده است.

در مبنای نظری وابسته به حفاظت در داخل کشور، ارزیابی ارزش‌ها توسط اندیشمندان معدودی مورد توجه قرار گرفته است. به طور مثال حجت معتقد است ضرورت بررسی ارزش‌های میراث فرهنگی از این باب نیست که نیازمند اثبات ارزش برای آن هستیم. آنچه نیاز به بررسی دارد، ابهاماتی است که در نحوه ارزیابی این ارزش‌ها وجود دارد (حجت، ۱۳۸۰، ۹۴). پاکزاد نیز مشابه این نظر معتقد است ارزش‌ها موضوعات ذهنی هستند و از یک فرهنگ به فرهنگ دیگر متفاوت هستند و ممکن است از فردی به فرد دیگر نیز متفاوت باشند. ارزش‌گذاری یا به عبارتی تعیین کیفیت آثار و ابنیه تاریخی بر اساس اندوخته‌های ذهنی بشر، فرآیندی است که به منظور تشخیص هویت فضای مصنوع صورت می‌گیرد. با این حال این ارزیابی، به واسطه تغییرات مداوم، در سطح داده‌های ذهنی فرد و عینیت اثر، نسبی تلقی می‌شود (پاکزاد، ۱۳۷۶).

ادبیات جهانی نیز بر چالش ارزیابی ارزش‌ها تاکید می‌کند (فیلدن و یوکیلتو، ۱۳۸۲، ۲۰). دولاتور و ماسون معتقدند در دهه‌های گذشته، حوزه‌ی میراث به شکل منفرد مورد توجه گروه معدودی از متخصصین بود اما در دنیای معاصر و با وجود پیشرفت وسایل ارتباط جمعی و افزایش سطح آگاهی عمومی، مفهوم میراث تکامل و بسط یافته است و گروه‌های مختلفی از متخصصین و مردم، در تصمیم‌گیری ارزش‌های میراث فرهنگی دخیل شده‌اند. بنابراین اولویت‌بندی ارزش‌ها و ارزیابی آنها، ضروری قلمداد می‌شود (De la Torre & Mason, 2002, 3). بدین ترتیب، ارزیابی ارزش‌ها فعالیت است در جهت دسته‌بندی و لایه‌بندی ارزش‌ها و یافتن معیاری برای محک زدن ارزش‌های مفروض بر یک مجموعه، و اولویت‌بندی آنها به شکلی که ارزشیابی از حالت سلیقه‌ای و برپایه‌ی منافع درونی خارج شده و توسط همگان مورد قبول قرارگیرد. طرح‌ریزی و مدیریت ارزیابی ارزش‌ها سعی دارد در ابتدا تمام ارزش‌های میراث مورد نظر را با کمک گروه‌های مختلف متخصصین، بهره‌برداران و مردم شناسایی کند و با رعایت نظرات مختلف، به توصیف آنها بپردازد.

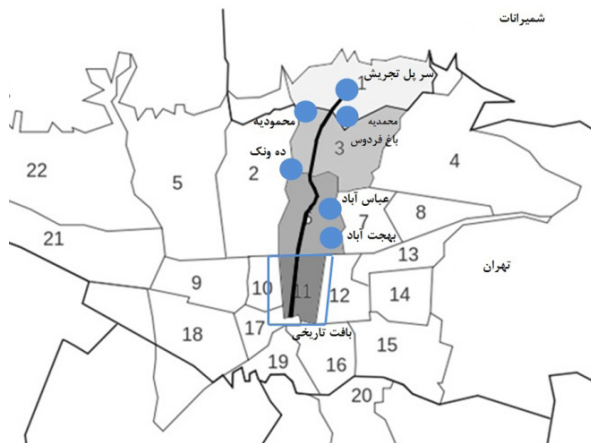
راز منظرشهری تاریخی به نمایش می‌گذارد. تکامل تدریجی در طول زمان، تعامل با بستر جغرافیایی، هم‌جواری با کانون‌های زیستی مهم و منظر طبیعی و سبز مثال‌هایی از ویژگی‌های منظرشهری تاریخی در خیابان است (تصویر ۳ و ۴). این اثر در سال ۱۳۹۰ ثبت ملی شده و به عنوان خیابان شاخص شهر تهران توسط شهرداری و سازمان میراث فرهنگی در دست مطالعه و ارزیابی طرح‌های بهسازی است (مختاری و دیگران، ۱۳۹۳).

در این پژوهش، هفت گونه از ارزش‌های موجود خیابان ولی عصر به عنوان منظرشهری تاریخی توسط نگارندگان با واکاوی دیدگاه‌های اندیشمندان و اسناد بین‌المللی (بند ۱-۱ و جدول ۱) و مطالعات کتابخانه‌ای، برداشت‌های گسترده میدانی و جمع‌آوری داده‌های مکانی و توصیفی شامل طبیعی و اکولوژیکی، زیبایی‌شناسی و منظر، اقتصادی-کاربری، فرهنگی-تفریحی، اجتماعی-جمعی، غیرملموس: تاریخی-خاطره‌ای، و یادارایی-حسی شناسایی و دسته‌بندی شدند (جدول ۲). با توجه به نمودار تصویر ۲، در مرحله دوم ارزیابی، ارزش‌های هفت‌گانه با نظرسنجی مردمی به شکل مصاحبه ساختار یافته با سؤالات از پیش تعیین شده از جامعه آماری ۵۰ نفر کاربران فضا بازتعریف شدند (با توجه به محدودیت گنجایش مباحث در مقاله‌ی

سوال‌های موجود پاسخ‌ترکیبی دهد. بدین منظور، نقشه‌نگاری، ابزار مناسبی برای ارزیابی ارزش‌ها محسوب می‌شود. در دهه اخیر، قابلیت‌های تحلیلی تکنیک‌های نقشه‌نگاری با استفاده از سامانه‌ی اطلاعات جغرافیایی یا GIS و پایگاه‌های داده دیجیتال متصل به آن به کمک اکتساب دانش میراث فرهنگی آمده‌اند (Mason, 2002, 21). این پژوهش، در زیرمجموعه روش‌شناسی ابزاری بر توزیع مکانی ارزش‌های ارزیابی شده توسط مردم در خیابان ولی عصر از طریق ابزار GIS تأکید داشته است.

۲- شناسایی ارزش‌های خیابان ولی عصر تهران با رویکرد منظرشهری تاریخی

محوه شهر تاریخی متشکل است از ساختمان‌ها، فضاهای عمومی، فضاهای سبز، خیابان‌ها، میادین شهری، خدمات و فراساختارهای شهری^{۱۷} است (Bandarin & Oers, 2015, 162). به همین ترتیب منظرشهری از جنبه کالبد مصنوع از بافت شهری، گونه‌های ساختمانی، ترکیب‌بندی ساختمان‌ها، الگوی قطعات شهری، الگوی بلوک‌ها و خیابان‌ها (Bandarin & Oers, 2012, 73) تشکیل شده است. خیابان ولی عصر تهران خصیصه‌های مختلفی

تصویر ۲- راست: خیابان ولی عصر، سه راه زعفرانیه (۱۳۴۲). چپ: موقعیت خیابان ولی عصر در چهار منطقه شهر تهران و کانون‌های زیستی کنار آن. مأخذ: (پاکزاد، ۱۳۸۴)

تصویر ۴- خیابان ولی عصر در طول خود دارای سکنس‌های متنوع با دید و منظر سرسبز درختان چنار است. راست: محدوده تجاری میدان ولی عصر. چپ: پیاده رو مجاور پارک ملت که با آن ترکیب شده است.

صاحب‌نظران انجام گرفت. با توجه به اینکه میانگین نمره شاخص روایی محتوا (CVI)، عدد یک و بالاتر از ۰/۷۹ است، همچنین مقدار ضریب نسبی روایی محتوا (CVR) مقیاس هر مورد برابر یک و بزرگ‌تر از ۰/۹۹ شده است، اعتبار محتوایی پرسش‌نامه تایید گردید. بعد از کسب نظرات کارشناسان و خبرگان، پرسش‌نامه طراحی شده به صورت پیش‌آزمون روی تعداد محدودی از افراد گروه هدف (۳۰ نفر) از کاربران فضا در خیابان ولی عصر از میدان راه آهن تا میدان تجریش اعم از ساکنان و کاربران اجرا گردید. براساس واریانس‌های محاسبه شده ضریب آلفای کرونباخ^{۲۰} برابر با ۰/۸۴ محاسبه شد (ازکیا و دربان آستانه، ۱۳۸۲، ۵۲۴) و پرسش‌نامه از پایایی لازم برخوردار است.

پس از ارزیابی پایایی و روایی پرسش‌نامه و سنجش مقدماتی، پرسش‌نامه در اختیار جامعه آماری قرار گرفت. جامعه آماری کاربران فضا در خیابان ولی عصر از میدان راه آهن تا میدان تجریش اعم از ساکنان و عابران در طول خیابان از میدان تجریش تا میدان ولی عصر انتخاب گردیده است. روش نمونه‌گیری تصادفی و حجم نمونه برابر با حجم تعیینی پژوهشگر مشتمل بر ۳۰۰ نفر است^{۲۱}. با توجه به اینکه گزینه‌های پرسش‌نامه متغیرهای کلامی هستند، گزینه‌ها از بازه صفر تا پنج ارزشیابی گردید (خیلی خوب = ۵، خوب = ۴، متوسط = ۳، ضعیف = ۲، خیلی ضعیف = ۱). در جدول ۳ وزن نهایی منتج از پرسش‌نامه‌های نظرسنجی مردمی ارائه شده است. وزن نهایی ارزش‌ها در مناطق دوازده گانه با ضرب درصد فراوانی هر طبقه با ارزش گزینه محاسبه شده است. وزن نهایی ارزش‌ها معیار مهمی در بررسی توزیع فضایی ارزش‌ها در طول محور است.

۳-۲- توزیع فضایی ارزش‌ها با روش نقشه نگاری: بهره‌گیری از PPGIS

یکی از مهم‌ترین روش‌های ارزیابی ارزش‌ها در محور خیابان

حاضر، برای مطالعه‌ی بیشتر راجع به بازتعریف ارزش‌ها با کمک نظرسنجی مردمی رجوع شود به تقی‌پور، (۱۳۹۲). ستون سوم جدول ۲، تعبیر مردمی را از ارزش‌ها فهرست نموده است. به طور مثال ارزش غیرملموس تاریخی در خیابان ولی عصر توسط مردم به مناطقی تعبیر شده است که بیشتر خاطره‌ای ویژه را تداعی می‌کنند یا خاطره سازند.

۳- ارزیابی ارزش‌های منظر شهری تاریخی خیابان ولی عصر با ابزار GIS

۳-۱- ارزیابی ارزش‌ها بر پایه نظرسنجی مردمی

گام سوم، ارزیابی ارزش‌ها (براساس نمودار تصویر ۲)، نظرسنجی مردمی از ارزش‌های هفت‌گانه‌ی لایه‌بندی شده از طریق پرسش‌نامه است. بدین منظور ۱۲ بخشی که در محور طولانی ۱۷/۲ کیلومتری ولی عصر برداشت میدانی شده بودند^{۱۸}. برای تهیه پرسش‌نامه انتخاب شدند. سوالات پرسش‌نامه براساس ارزش‌های منتخب در جدول ۲ و جهت هر یک از مناطق فضایی ۱۲ گانه فهرست شدند. از آنجایی که این ارزیابی بر پایه‌ی نظرسنجی مردمی برای تعیین کمیته قابل تحلیل از پرسشی کیفی انجام می‌گیرد، پرسش‌نامه مورد استفاده، از پرسش‌های بسته با طیف لیکرت^{۱۹} ۵ مقیاسی (خیلی خوب، خوب، متوسط، ضعیف، خیلی ضعیف) تشکیل شده است. استفاده از پرسش‌نامه برای انجام نظرسنجی مردمی در تعداد قابل توجه نیازمند آزمودن کیفیت آن از طریق ارزیابی روایی و پایایی پرسش‌نامه است. روایی پرسش‌نامه (ازکیا و دربان آستانه، ۱۳۸۲، ۵۰۰) به روش روایی محتوایی و صوری (حسن زاده، الهیاری و دیگران، ۱۳۹۱، ۳۲ به نقل از لاوشی، ۱۹۷۵) با کمک ۵ نفر از

جدول ۲- ارزش‌های منظر شهری تاریخی محور خیابان ولی عصر.

نوع ارزش	مرجع نظری	بازتعریف (برداشت میدانی و نظرسنجی مردمی)
ارزش طبیعی و اکولوژیکی	بنگاه بوستان‌های ملی، ۱۹۹۴؛ ایکوموس، ۲۰۰۸	مناطق که به لحاظ پوشش گیاهی، آب و زیست محیطی ارزشمند هستند.
ارزش منظر و زیبایی (زیبایی‌شناسی)	ریگل، ۱۹۰۳؛ ذیل ارزش یادبودی؛ میسون (بنیادگیتی)، ۲۰۰۲؛ ذیل ارزش فرهنگی، اجتماعی؛ فیلدن، ۲۰۰۳؛ ذیل ارزش فرهنگی و تربیتی؛ منشور بورا، ۱۹۹۹؛ میراث انگلستان، ۲۰۰۸	مناطق که دارای مناظر جذاب، تنوع و غنای بصری و چشم‌انداز مناسبی هستند همانند منظر درختان چنار و جوی آب یا منظر کوهستان البرز
ارزش اقتصادی-کاربری	فیلدن، یوکیلتو، ۱۳۸۲؛ میسون (بنیادگیتی)، ۲۰۰۲؛ فیلدن، ۲۰۰۳؛ ذیل ارزش کاربردی	مناطق که به لحاظ اقتصادی فعال بوده و دارای مراکز خرید متنوع و جذاب هستند.
ارزش فرهنگی-تفریحی	فیلدن، یوکیلتو، ۱۳۸۲؛ میسون (بنیادگیتی)، ۲۰۰۲؛ فیلدن، ۲۰۰۳	مناطق با فضاهای فرهنگی، پیاده‌روی و تفریحی مانند بوستان، رستوران و سینما
ارزش اجتماعی-جمعی	فیلدن، یوکیلتو، ۱۳۸۲؛ منشور بورا، ۱۹۹۹؛ فیلدن، ۲۰۰۳؛ ذیل ارزش کاربردی؛ میراث انگلستان، ۲۰۰۸؛ ذیل ارزش همگانی (اشتراکی)	مناطق که به جهت همه شمول بودن و سرزندگی تعاملات اجتماعی را ممکن می‌کند.
ارزش غیرملموس تاریخی-خاطره‌های	ریگل، ۱۹۰۳؛ ذیل ارزش یادبودی؛ منشور بورا، ۱۹۹۹؛ فیلدن، ۲۰۰۳؛ ذیل ارزش فرهنگی و تربیتی؛ میسون (بنیادگیتی)، ۲۰۰۲؛ ذیل ارزش فرهنگی، اجتماعی؛ میراث انگلستان، ۲۰۰۸	مناطق که دارای قدمت تاریخی بوده و یا اینکه تداعی‌کننده خاطرات بوده و خاطره ساز هستند.
ارزش غیرملموس ادراکی-حسی	منشور بورا، ۱۹۹۹؛ ذیل ارزش زیبایی‌شناسی؛ میراث انگلستان، ۲۰۰۸؛ ذیل ارزش همگانی (اشتراکی)	مناطق که مخاطبان فضا احساس آرامش و انبساط خاطر داشته و شادی را تجربه می‌کنند.

بدست آمد. در این پژوهش هر کدام از این ارزش‌های ارزیابی شده بر روی نقشه مکان‌یابی شده و با کمک لایه‌های مختلف GIS و نقشه زمینی مرجع شده منطقه، ارزیابی ارزش‌های مردمی با نقشه‌ها مرتبط گشته و امکان آنالیزهای مختلف فراهم شده است (Brown & Brabyn, 2012, 317). پژوهش نگارندگان به لحاظ ساختار با فرایند پیشنهادی تجربه‌ی مذکور مشابه است.

۳-۲-۲- PPGIS در محور خیابان ولی عصر

جهت تهیه نقشه توزیع فضایی ارزش‌ها از نگاه مردم با کمک GIS، در ابتدا نقشه‌های مینا و اطلاعات مکانی جمع‌آوری شده شامل عکس هوایی، نقشه شهری و نقشه GIS تهران در پایگاه داده محیط نرم افزار ArcGIS ذخیره و زمین مرجع^{۲۲} شدند. در گام بعدی جهت ذخیره داده‌های حاصل از پرسش‌نامه نظرسنجی مردمی ابتدا مکان‌هایی که به عنوان شاخصه هر یک

ولی عصر با طول ۱۷/۲ کیلومتر، بررسی توزیع فضایی ارزش‌های ارزیابی شده توسط مردم بر روی نقشه است. بدین منظور این پژوهش از GIS مشارکت مردمی یا PPGIS استفاده کرده است.

۳-۲-۱- نمونه‌ی موردی بهره‌گیری از PPGIS در ارزیابی ارزش‌های میراث فرهنگی

PPGIS بر توسعه مشارکت عمومی در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی و بر جنبه‌های اجتماعی راهبری با کمک GIS تأکید دارد (Sieber, 2006, 491). نمونه کاربرد PPGIS در میراث فرهنگی در تجارب جهانی را می‌توان در پژوهشی پیرامون نظرسنجی از مردم برای ارزیابی ارزش‌های چشم‌اندازها و منظر جزیره‌ای در نیوزلند جست و جو کرد. در این پروژه دسته‌ای از ارزش‌ها مشخص گردید و با کمک ساکنان جزیره و از طریق وب سائیتی که به این منظور طراحی شده بود میزان توزیع فضایی ارزش‌ها

جدول ۳- وزن نهایی هر یک از ارزش‌ها منظر شهری تاریخی خیابان ولی عصر استخراج شده از پرسش‌نامه نظرسنجی مردمی.

ارزش تاریخی-حفاظه‌ای	ارزش ادراکی-حسی	ارزش اجتماعی	ارزش فرهنگی	ارزش اقتصادی	ارزش زیبایی-شناختی	ارزش طبیعی	۱۲ حوزه‌ی تقسیم بندی شده
۱۴,۵۰	۲۰,۰۴	۱۶,۵۲	۱۸,۱۲	۱۳,۸۶	۳۱,۷۴	۲۶,۱۸	میدان تجریش-پارک وی
۱۶,۱۸	۳۱,۱۲	۱۸,۶۲	۲۲,۰۸	۱۱,۰۴	۲۷,۱۴	۳۴,۰۴	پارک وی -بزرگراه نیایش
۲,۱۱	۱,۰۳	۵,۲۷	۳,۱۲	۵,۰۳	۱,۹۱	۱,۳۱	بزرگراه نیایش-میدان ونک
۱,۷۰	۲,۴	۲,۴۵	۱,۰۳	۳,۱۲	۱,۲۵	۱,۷۳	میدان ونک-پارک ساعی
۱۲,۱۹	۲۵,۰۴	۱۲,۹	۱۹,۰۴	۱۰,۲۹	۲۳,۴۳	۱۸,۰۲	پارک ساعی -تقاطع عباس آباد
۱,۰۲	۱,۰۲	۳,۰۴	۱,۱۴	۵,۰۶	۱,۰۹	۱,۹۲	تقاطع عباس اباد -تقاطع فاطمی
۱۴,۰۷	۴,۸۰	۸,۰۴	۱۳,۱۸	۱۴,۰۶	۲,۱۲	۲,۰۴	تقاطع فاطمی -میدان ولی عصر
۱۱,۰۴	۶,۵۰	۱۲,۹۱	۱۰,۸۷	۱۲,۱۸	۷,۱۱	۹,۰۴	میدان ولی عصر -چهارراه ولی عصر
۱۳,۱۵	۲,۳۳	۱۴,۰۲	۷,۱۱	۱۶,۵۹	۱,۱۸	۱,۹۰	چهارراه ولی عصر-خیابان جمهوری
۳,۰۲	۲,۱۵	۱,۰۴	۱,۰۴	۲,۸۹	۰,۹۲	۱,۳۰	خیابان جمهوری -خیابان امام خمینی
۶,۱۲	۱,۹۲	۴,۰۶	۱,۱۴	۳,۳۶	۱,۰۷	۱,۰۲	خیابان امام خمینی-خیابان قزوین
۴,۹۰	۱,۶۵	۱,۱۳	۲,۱۳	۲,۵۲	۱,۰۴	۱,۰۵	خیابان قزوین- میدان راه آهن

جدول ۴- نتیجه آزمون تحلیل الگوی پراکنش ارزش‌ها در محور خیابان ولی عصر با استفاده از آزمون آماری شاخص نزدیک‌ترین همسایه.

نوع ارزش	Observed Mean Distance	Expected Mean Distance	Nearest Neighbor Ratio	Z Score	P-Value
ارزش طبیعی	۱۶,۳۷۸۵۵۸	۶۳,۷۷۴۱۵۱	۰,۲۵۶۸۲۱	-۴۳,۷۷۵۲۱۹	۰,۰۰۰۰۰۰
ارزش زیبایی شناختی	۲۰,۹۱۹۷۸۶	۷۲,۶۵۱۴۵۴	۰,۲۸۷۹۴۷	-۳۶,۵۵۱۸۴۵	۰,۰۰۰۰۰۰
ارزش اقتصادی	۱۸,۳۰۳۱۵۳	۶۴,۶۳۸۸۸۷	۰,۲۸۳۱۶۰	-۴۰,۳۷۹۶۵۵	۰,۰۰۰۰۰۰
ارزش فرهنگی	۱۸,۸۷۴۶۴۶	۶۳,۴۶۰۲۰۵	۰,۲۹۷۴۲۵	-۴۲,۲۶۸۹۸۰	۰,۰۰۰۰۰۰
ارزش اجتماعی	۲۰,۰۶۵۳۵۵	۶۵,۰۷۲۲۱۰	۰,۳۰۸۳۵۵	-۴۰,۶۳۲۱۵۴	۰,۰۰۰۰۰۰
ارزش ادراکی / حسی	۲۰,۹۱۹۷۸۶	۷۲,۶۵۱۴۵۴	۰,۲۸۷۹۴۷	-۳۶,۵۵۱۸۴۵	۰,۰۰۰۰۰۰
ارزش تاریخی	۱۶,۷۱۸۰۴۳	۶۱,۵۱۴۳۰۰	۰,۲۷۱۷۷۵	-۴۵,۴۸۵۷۲۶	۰,۰۰۰۰۰۰

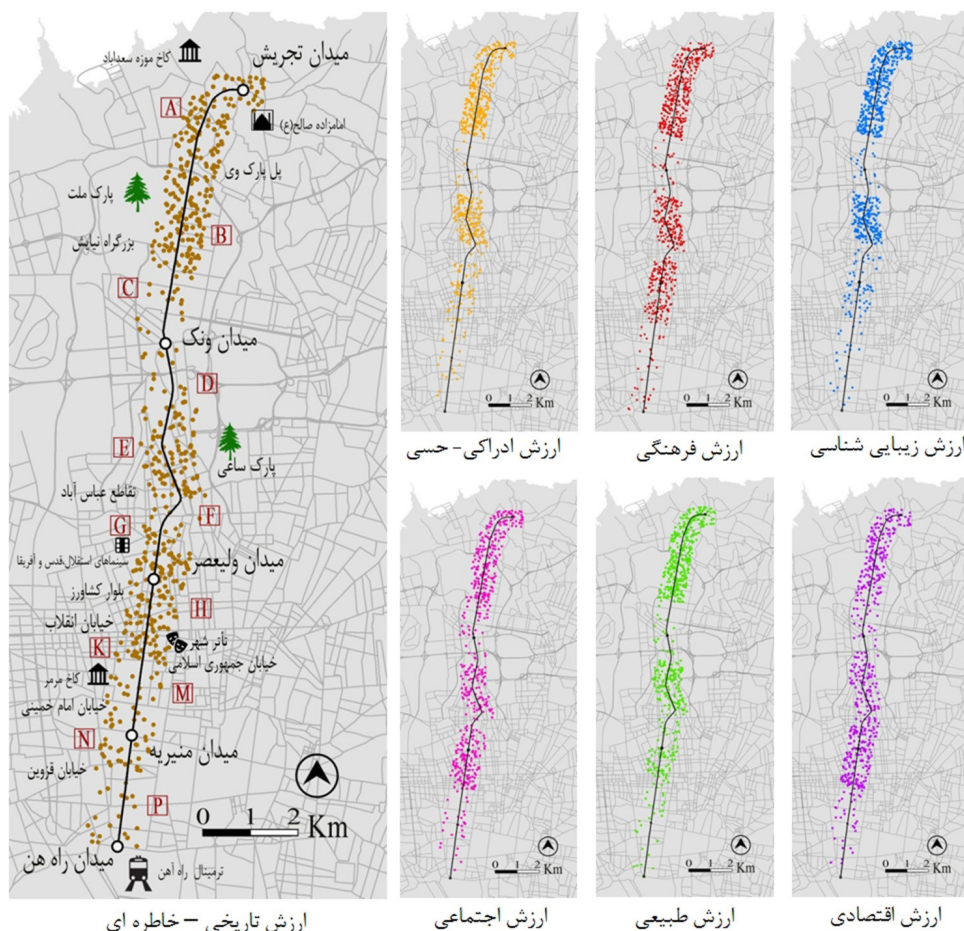
با استفاده از آزمون آماری شاخص نزدیک‌ترین همسایه توسط نرم‌افزار را نمایش می‌دهد.

نتایج حاصل از جدول ۴، بر روی نقشه‌ی GIS به شکل خوشه‌ای توزیع و پراکنش شده است. پراکنش ارزش‌ها در طول محور با محاسبه تابع تمرکز^{۲۵} نقاط بر اساس جدول اطلاعات توصیفی هر لایه از ارزش‌ها و وزن هر یک از ارزش‌ها به شکل سیستماتیک و به صورت نمادهای نقطه‌ای نمایش داده شده است. لازم به ذکر است که برای محاسبه و نمایش پراکنش ارزش‌ها به صورت نمادهای نقطه‌ای، تنها از فیلد ارزش در جدول اطلاعات توصیفی هر لایه استفاده شده و فیلد مساحت مدنظر نبوده است. تصویر ۵، پراکنش نقاط را بر روی زون‌های ۱۲ گانه‌ی خیابان ولی عصر ارائه کرده است. این پراکنش نشان می‌دهد که در مناطقی که دارای بیشترین تراکم نقاط هستند، ارزش‌ها دارای بالاترین امتیاز بوده و بالعکس مناطق با تراکم کم، دارای کمترین میزان ارزش مد نظر هستند.

۴- یافته‌های حاصل از پرسش‌نامه و PPGIS

تحلیل یافته‌های حاصل از PPGIS منعکس شده در تصویر ۵ نشان می‌دهد، توزیع ارزش‌ها در طول محور به صورت یکسان نیست. در مناطق جغرافیایی A, B, E (میدان تجریش تا بزرگراه

ارزش‌ها در طول محور توسط شرکت‌کنندگان معین شده بود به صورت نقاط بر روی نقشه ثبت و دیجیتالی شده و هر یک از ارزش‌ها در یک لایه مجزا ثبت گردید. همچنین هر یک از مناطق ۱۲ گانه تعریف شده به صورت یک زون فرضی در قالب چند ضلعی، به صورت رقومی ترسیم شد. این زون محوری خطی به طول ۱۷/۲ کیلومتر است و وسعت عرصه‌ی محور، عمق یک پلاک از طرفین معابر را در بر می‌گیرد. محدوده طرفین زون‌ها در هر منطقه بر اساس حریم در نظر گرفته شده در پرونده‌ی ثبت ملی اثر (۱۳۸۹) لحاظ گردید. در ادامه داده‌های مستخرج از پرسش‌نامه (جدول ۳) در بانک اطلاعات توصیفی ذخیره گردید. برای واکاوی PPGIS محور، از ابزار تحلیل آماری شاخص متوسط نزدیک‌ترین فاصله همسایگی^{۲۳} در نرم‌افزار استفاده شده است (جعفری، حسن‌پور و دیگران، ۱۳۹۳، ۵۸). برای اجرای این ابزار، ابتدا از جعبه ابزارهای تحلیل آمار فضایی^{۲۴}، میانگین نزدیک‌ترین همسایگی را انتخاب و لایه ارزش مورد نظر که به صورت نقاط دیجیتالی ذخیره گردیده فراخوانی و اطلاعات مورد نیاز از جمله نحوه اندازه‌گیری فاصله بین عوارض وارد گردید. در این پروژه، ارزش‌های مد نظر (جدول ۲) به عنوان لایه‌های مجزا در نظر گرفته شده و متوسط نزدیک‌ترین فاصله همسایگی جهت هر لایه به صورت جداگانه محاسبه گردیده است. جدول ۴، نتیجه آزمون تحلیل الگوی پراکنش ارزش‌ها در محور خیابان ولی عصر

تصویر ۵- مدل توزیع فضایی ارزش‌ها در خیابان ولی عصر با رویکرد منظر شهری تاریخی با استفاده از PPGIS.

ارزش‌ها، عدم انجام پیش فرض توسط فرد متخصص است چراکه اساس ارزیابی برپایه‌ی مقبولیت همگانی استوار است تا ارزشیابی از حالت سلیقه‌ای براساس رأی دایره‌ی محدودی از متخصصین یا گروه خاصی از تصمیم‌گیران خارج شود. همچنین این نظرسنجی، ارتباط پنهان میان لایه‌های مختلف ارزش‌ها را آشکار می‌کند. انطباق نقشه حاصل از توزیع فضایی ارزش‌ها با کمک PPGIS بر نقشه کاربری‌ها و با فضای سبز و یادمان‌های میراثی می‌تواند بیانگر ظهور یا عدم ظهور قابلیت‌های منظرشهری تاریخی این محور باشد. بدین ترتیب که در بخشی از خیابان ولی‌عصر که از ویژگی‌های اکولوژیک و محیط زیست بهتری برخوردار است، همانند زون B (چهارراه پارک وی تا بزرگراه نیایش)، ارزش‌هایی همچون تنوع و غنای بصری، ادراکی و احساسی، تفریحی نمود بیشتری در ذهن مخاطبان فضا دارد و حتی سبب افزایش ارزش تاریخی - خاطره‌ای شده است (با وجود اینکه این بخش دارای سابقه‌ی تاریخی نیست). اما در نقطه مقابل، بسیاری از ارزش‌ها در بخش جنوبی محور ولی‌عصر، یعنی زون N و P از تقاطع خیابان امام خمینی تا میدان راه آهن) که متصل به بافت تاریخی شهر تهران است، به دلیل افت کیفیت و منزلت مکان یا به دلیل نامنی و ناهنجاری‌های موجود به عنوان یک فضای شهری، از حضورپذیری کمتری برخوردار است و ارزش‌ها از کمترین توزیع و پراکندگی از نگاه مردم برخوردار هستند. بنابراین ارزش‌های تاریخی و میراثی این محور نتوانسته‌اند بر روی منظر شهری تأثیر شایسته و متناسب خود را بگذارند. بدین ترتیب، نوع نگاه مردم به ارزش‌ها، متفاوت از دید متخصصین میراث است و در شرایطی که ارزش‌ها به خصوص ارزش‌های طبیعی، خاطره‌ای و اجتماعی همزمان با هم تقویت شده‌اند، ارزش یادمانی و تاریخی نیز اعتلا یافته‌اند.

نتیجه

است. همچنین این پژوهش توانست بخشی از خیابان ولی‌عصر را در زون N و P (از تقاطع خیابان امام خمینی تا میدان راه آهن) شاخص نماید که جمیع ارزش‌ها در آن از پراکندگی کمی برخوردار هستند و در عین اهمیت تاریخی و میراثی، نتوانسته‌اند جایگاه شایسته‌ای را در ذهن مردم تداعی کنند. بدین ترتیب این بخش‌ها در ارایه‌ی طرح‌های بازآفرینی به منظور ارتقای ارزش‌های منظرشهری تاریخی در اولویت قرار دارند که مورد تمرکز مرحله‌ی بعدی پژوهش یعنی ارایه‌ی طرح‌های حفاظت قرار گرفتند. فرایند پیشنهادی در این پژوهش می‌تواند به اولویت‌بندی فعالیت‌های مدیریت حفاظت منظرشهری تاریخی کمک کند تا با شناسایی مناطق حاوی ارزش کالبدی یا کاربردی اما بحران‌زده از نگاه مردم، به تعادل میان لایه‌های مختلف ارزش‌ها دست یابند و قابلیت‌های چندوجهی منظرشهری تاریخی را به ظهور رسانند. رویکرد آتی این پژوهش، تکمیل ارزش‌های مورد مطالعه در خیابان ولی‌عصر و شناسایی نواحی ویژه با ارزش‌های موضعی به ویژه مذهبی و آیینی است (همانند مراسم ایام محرم در اطراف میدان منیریه). علاوه بر این، همانند تجارب جهانی معرفی شده

نیایش و پارک ساعی تا تقاطع عباس آباد)، بیشترین تمرکز نقاط را شاهد هستیم، یعنی از نگاه مخاطبان فضا در این مناطق، کلیه ارزش‌های مدنظر از جمله ارزش تاریخی - خاطره‌ای، دارای امتیاز بالایی هستند. اما مناطق M, N, P (خیابان جمهوری تا میدان راه آهن) که در جنوب محور واقع هستند، کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند و کمترین پراکندگی نقاط مربوط به این مناطق می‌باشد. سهم مناطق C, D و F (بزرگراه نیایش تا پارک ساعی و تقاطع عباس آباد تا تقاطع فاطمی) نیز از ارزش‌ها بسیار کم است. مناطق جغرافیایی G و H (تقاطع فاطمی تا چهارراه ولی‌عصر) در زمینه ارزش‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و تاریخی و منطقه k (چهارراه ولی‌عصر تا خیابان جمهوری)، در زمینه ارزش اقتصادی، اجتماعی و تاریخی از امتیاز مناسبی برخوردارند.

همچنین نتایج حاصل از وزن نهایی ارزش‌ها در پرسشنامه نظرسنجی مردمی نشان می‌دهد که ارزش طبیعی و تاریخی - خاطره‌ای، دارای بیشترین وزن نسبت به سایرین است و از جهت مکان‌یابی از چهارراه پارک وی تا بزرگراه نیایش (شامل پارک ملت)، از همه بیشتر است. همچنین ارزش اقتصادی چهارراه ولی‌عصر تا سه راه جمهوری (شامل راسته‌های تجاری پوشاک در جداره خیابان)، از همه بالاتر است. زیباترین بخش خیابان نیز در انتهای شمالی یعنی چهارراه پارک وی تا میدان تجریش، توسط مردم معرفی شده است. در نگاه اولیه، این ارزش‌ها با ارجاع به کاربری‌های شاخص خیابان ولی‌عصر یا منظر طبیعی آن با توجه به کوهستان البرز، پارک‌های ملت و ساعی و درختان چنار و راسته‌های تجاری چهارراه ولی‌عصر تا سه راه جمهوری قابل پیش بینی هستند. اما نکته‌ی مهم در ارزیابی

شهرهای تاریخی، محصول تعامل مردم با طبیعت و فرهنگ زیست در گذشته و حال و شکل‌گیری حیات مدنی بوده و همواره در حال تغییر و تکامل هستند. براساس دیدگاه منظرشهری تاریخی، طبیعت، جامعه و فرهنگ در یک شهر تاریخی در هم تنیده شده‌اند و شهر تاریخی شامل لایه‌های در هم پیچیده‌ای از ارزش‌های متنوع و گاه متناقض است که در رویکردهای قرن گذشته مبتنی بر حفاظت کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. نتایج حاصل از یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که خیابان ولی‌عصر به عنوان بخشی از منظرشهری تهران دربرگیرنده لایه‌هایی از ارزش‌های منظر و زیبایی‌شناسی، تاریخی - خاطره‌ای، فرهنگی - تفریحی، طبیعی - زیست محیطی، اقتصادی - کاربردی است. ارزش‌ها در لایه‌های میان مرتبط و در اتصال بلاواسطه با ویژگی‌های مکان شکل گرفته‌اند و نوع کاربری‌ها همانند راسته‌های مختلط تجاری تفریحی و یا پارک‌ها، یادمان‌هایی همانند ساختمان تأثر شهر و یا عنصر طبیعی همانند کوهستان البرز بر روی بر وزن ارزش‌ها، خصوصاً ارزش تاریخی که برای متخصصین میراث معماری بسیار مهم است، تأثیر گذاشته

مخاطبان می‌توانند با کمک ابزارهای آنلاین افزایش چشمگیری داشته و دایره جغرافیایی نظرسنجی نیز بسط پیدا کند. امید است این امر با کمک طرح‌های بالادست محور فرهنگی تاریخی تهران امکان پذیر شود.

در این مقاله، مشارکت عمومی مردم در فرایند PPGIS می‌تواند با بهره‌گیری از سیستم‌های نظرسنجی از طریق شبکه‌های وب یا شبکه‌های مجازی بسط داده شود. این پژوهش بر نظرسنجی از کاربران و یا ساکنین خیابان تأکید داشته است، اما تعداد

سپاسگزاری

این پژوهش از راهنمایی‌های ارزشمند اساتید بزرگوار آقای دکتر پیروز حناچی، آقای دکتر محمدسعید ایزدی، آقای دکتر محمدحسن طالبیان و آقای مهندس سید محمد بهشتی بهره برده است.

پی‌نوشت‌ها

- شده و تعداد ۲۶ مورد به دلیل عدم پاسخگویی کامل حذف شد.
22 Georeferenced.
23 Average Nearest Neighbor.
24 Spatial Statistics.
25 Dot Density.

فهرست منابع

- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۷۶)، هویت و این همانی با فضا، جلد پنجم، در نخستین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران، صص ۴۷-۵۷، انتشارات سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران.
پاکزاد، محمود (۱۳۸۴)، طهران قدیم، انتشارات دید، تهران.
پرونده ثبتی ملی محور ولی عصر تهران (۱۳۸۹)، معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه تهران، سازمان زیباسازی شهر تهران.
تقیپورناری، زینب (۱۳۹۲)، ارزیابی منظر شهری تاریخی با استفاده از فن آوری نوی (GIS)، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد مرمت و احیای بناها و بافت‌های تاریخی، دانشکده‌ی معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.
جعفری، حمیدرضا؛ حسن پور، سیروس؛ رحیلی خراسانی، لیلا و دیگران (۱۳۹۳)، کاربرد سامانه اطلاعات جغرافیایی (GIS) در مکانیابی و تحلیل فضایی - مکانی آلودگی و منابع آلاینده‌های هوا در کلان شهر کرمانشاه، محیط‌شناسی، دوره ۴۰، شماره ۱، صص ۶۴-۵۱.
حجت، مهدی (۱۳۸۰)، میراث فرهنگی در ایران؛ سیاست‌ها برای یک کشور اسلامی، سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران.
حسن زاده رنگی، نرمین؛ الهیاری، تیمور و دیگران (۱۳۹۱)، طراحی پرسش‌نامه شکست‌های شناختی شغلی: تعیین روایی و قابلیت اعتماد ابزار، فصلنامه سلامت کار ایران، دوره ۹، شماره ۱، صص ۲۹-۴۰.
طالبیان، محمد حسن و فلاح، محمد صادق (۱۳۸۸)، منظرهای فرهنگی: مجموعه مباحث کارگاه کارشناسی ارتقاء مدیریت و برنامه‌ریزی منظرهای فرهنگی میراث جهانی، بنیاد پژوهشی پارسه - پاسارگاد، مروتشت.
فلامکی، محمد منصور (۱۳۸۵)، فارابی و سیر شهروندی در ایران، چاپ دوم، موسسه علمی و فرهنگی فضا، تهران.
فلامکی، محمد منصور (۱۳۸۶)، ریشه‌ها و گرایش‌های نظری معماری، چاپ دوم، موسسه علمی و فرهنگی فضا، تهران.
فلامکی، محمد منصور (۱۳۸۷)، یادداشت در زمینه مفهوم شهر، نشریه هفت شهر، شماره ۲۶ و ۲۵، صص ۲۹-۳۱.
فیلدن، برنارد و یوکیتو، یوکا (۱۳۸۲)، ارزش‌گذاری به منظور حفاظت، ترجمه معلمی، بهرام؛ هفت شهر، سال چهارم، شماره ۱۲ و ۱۳، صص ۱۷-۲۵.

- 1 Historic Urban Landscapes.
2 Public Participation GIS.
3 The 2005 Vienna Memorandum on World Heritage and Contemporary Architecture - Managing the Historic Urban Landscape.
4 UNESCO Recommendation on the Historic Urban Landscape.
5 Geomorphology.
6 Hydrology.
7 Land Use Pattern.
8 Scarcity.
9 Age.
10 Existence.
11 Option.
12 Bequest.
13 Paradigmatic.
14 <http://www.oed.com/>
15 <https://www.vajehyab.com/dehkhooda/%D8%A7%D8%B1%D8%B2%DB%8C%D8%A7%D8%A8%DB%8C>
16 <https://www.vajehyab.com/wiki/%D8%A7%D8%B1%D8%B2%D8%B4+%DA%AF%D8%B0%D8%A7%D8%B1%DB%8C>.
17 Urban Infra Structure.
۱۸ بخش‌های تفکیک شده با ذکر نام و کد شناسایی به شرح زیر است:

K چهار راه ولیعصر - خیابان جمهوری	E پارک ساعی - تقاطع عباس آباد	A میدان تجریش - پارک وی
M خیابان امام خمینی - خیابان امام	F تقاطع عباس آباد - تقاطع فاطمی	B پارک وی - بزرگراه نیایش
N خیابان امام خمینی - خیابان قزوین	G تقاطع فاطمی - میدان ولیعصر	C بزرگراه نیایش - میدان ونک
P خیابان قزوین - میدان راه آهن	H میدان ولیعصر - چهارراه ولیعصر	D میدان ونک - پارک ساعی

- 19 Likert Scale.
20 Cronbach's Coefficient Alpha.
۲۱ تنوع پاسخگویان بر اساس جنس، سن، میزان تحصیلات، شغل در نظر گرفته شده است. از میان افراد نمونه ۱۳۷ نفر مرد و ۱۶۳ نفر زن در بازه سنی ۲۰ تا ۶۰ سال می‌باشند. در ادامه پرسش‌نامه‌ها جمع‌آوری و بررسی

Feilden, Bernard (2003), *Conservation of Historic Buildings*, Architectural Press, London.

ICOMOS Australia (1999), *The Burra Charter The Australia ICOMOS charter for Places of Cultural Significance*, ICOMOS, Australia.

Mason, Randall (2002), *Assessing Values in Conservation Planning*. In Marta de la Torre (editor): *Assessing the Values of Cultural Heritage*, (p 5-30), Getty Conservation Institute, Los Angeles.

O'Donnell, Patricia (2015), *Historic Urban Landscape: A New UNESCO Tool for a Sustainable Future*. In: Taylor, K., St. Clair, A., Mitchell, N. J (Eds.), *Conserving Cultural Landscape, Challenges and New Directions*, Routledge, Tylor and Francis Group, NY and London.

Sieber, R (2006), *Public Participation Geographic Information Systems: A Literature Review and Framework*, *Annals of the Association of American Geographers*, 96(3), pp. 491-507.

UNESCO WHC (2011), *Recommendation on the Historic Urban Landscape*, UNESCO, Paris.

UNESCO WHC (2005), *Vienna memorandum, World Heritage and Contemporary Architecture -Managing the Historic Urban Landscape*, UNESCO, Vienna.

World Heritage Center (WHC) (2008), *Guidelines on the Inscription of Specific Type of Properties on the World heritage List (Annex 3)*, Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, UNESCO World Heritage Centre, Paris, pp 83-85.

مختاری طالقانی، اسکندر؛ طالبیان، محمدحسن؛ طباطبایی، سید احمد و حناچی، پیروز (۱۳۹۳)، *خیابان ولی عصر، میراث معماری و شهرسازی تهران*، موسسه فرهنگی هنری هنر قرن، تهران.
نژاد ابراهیمی، احد؛ پورجعفر، محمدرضا؛ انصاری، مجتبی و حناچی، پیروز (۱۳۹۲)، *ارزش و ارتباط آن با رویکرد مداخله در آثار فرهنگی-تاریخی*، *دوفصلنامه علمی-پژوهشی مرمت و معماری ایران*، سال سوم، شماره ۶، صص ۷۹-۹۸.

Araoz, Gustavo F (2008), *World-Heritage Historic Urban Landscapes: Defining and Protecting Authenticity*, APT Bulletin, *The Journal of Preservation Technology, Association for Preservation Technology International*, 39, 2-3, pp 33-37.

Bandarin, F & Oers, R (2015), *Reconnecting the City The Historic Urban Landscape Approach and the Future of Urban Heritage*, Wiley-Blackwill, UK

Bandarin, F & Oers, R (2012), *The Historic Urban Landscape Managing heritage in an urban century*, Wiley-Blackwill, UK

Brown, G & Brabyn, L (2012), *An analysis of the relationships between multiple values and physical landscapes at a regional scale using public participation GIS and landscape character classification*, *Landscape and Urban Planning*, Vol. 107, Issue 3, pp. 317-331.

De la Torre, Marta & Mason, Randal (2002), *Introduction*, In Marta de la Torre (editor): *Assessing the Values of Cultural Heritage*, (p 5-30). Los Angeles, Getty Conservation Institute.

English Heritage (2008), *Conservation Principles Policies and Guidance*, English Heritage Publication, UK.